

Mawby, R. I. in Yarwood, R. (ur.): Rural Policing and Policing the Rural: A Constable Countryside?

London, New York: Routledge, Taylor & Francis, 2016, 261 str.

Knjiga, v kateri prispevke predstavlja skupaj 23 avtorjev z različnih strokovnih področij (npr. kriminologije, sociologije, varnosti, javne politike in geografije), je del zbirke *Perspectives on rural Policing and Planning*. Zbirka vključuje še pet drugih knjig, v katerih so opisani različni vidiki življenja na podeželju in izzivi, s katerimi se spopadajo ruralne skupnosti (npr. strategije in politika trajnostnega razvoja, participativni pristopi k načrtovanju in oskrba ruralnih območij). Monografija je razdeljena na dva dela: v prvi sekciji so predstavljeni modeli, pristopi in subjekti policijske dejavnosti v ruralnih skupnostih na primeru različnih držav (npr. Velika Britanija, ZDA, Kanada, Avstralija, Francija), v drugi sekciji pa je z analizo varnostnih težav na ruralnih območjih podrobneje predstavljeno policijsko delo.

Avtorji enotno ugotavljajo, da so varnostni pojavi v ruralnih okoljih neraziskani in v kriminoloških študijah nekoliko zapostavljeni, v javnosti pa je ta problematika trivializirana in marginalizirana. Razlog za to je, da se kriminaliteta in strah pogosteje miselno povezujeta z življenjem v urbanih okoljih, zato je ta vidik tudi raziskovalno bolj uveljavljen, vendar se je zgodovinsko gledano tudi življenje na podeželju povezovalo s številnimi nevarnostmi. To potrjujejo denimo različne paramilitaristične policijske enote, ki so se v Evropi pojavile kot odziv na varnostno situacijo na ruralnih območjih. Med pomembnimi iztočnicami knjige so tudi navedbe, da v ruralnih okoljih ne veljajo enake splošne zakonitosti glede gibanja kriminalitete. Avtorji so prepričani, da modeli policijske dejavnosti iz urbanih okolij zato niso univerzalno aplikativni in da je treba razviti okolju prilagojen pristop k upravljanju varnosti.

Razprave v knjigi izhajajo iz stališča, da je nerazumevanje značilnosti ruralnih okolij povezano s težavami učinkovitega upravljanja varnostne problematike. Pri določanju prioritete na ravni države in policije ter alokaciji virov namreč pogosto štejejo le statistike, ki pa lahko dajo zelo popačeno predstavbo o stanju, saj je po uradnih podatkih v ruralnih okoljih kriminaliteta manj pogosta. Vendar to ne upošteva pomembnih drugih kazalnikov, denimo, da se strah pred kriminaliteto v nekaterih ruralnih okoljih povečuje in da se težave zaradi socialnih okoliščin pogosteje ne prijavijo. Avtorji z različnimi argumenti dokazujejo, da je idilična predstava o življenju in varnosti na ruralnih območjih povsem nerealna. V literaturi se sicer pojavljajo različne predstavitve podeželja, navadno pa

so opisi odvisni od subjektov in kontekstov.¹ V političnih in populističnih krogih se podeželje pogosto opisuje kot idilično, mirno in varnostno neproblematično okolje, medtem ko se v strokovnem in raziskovalnem okolju vse bolj uveljavlja podoba depriviranega podeželja, ki veliko realneje opisuje težave ruralnih skupnosti v sodobnem času.

Avtorji knjige se strinjajo, da je pri načrtovanju varnosti treba razumeti in upoštevati specifične značilnosti ruralnega okolja. Pri tem je treba poudariti, da ločnice med ruralnim in urbanim niso vedno jasno razvidne, kar velja zlasti na mejnih območjih, kjer se ta okolja stikajo. Za ruralna območja sicer na splošno velja, da so to podeželska okolja s kmetijskimi površinami in naravo ter manj razvito infrastrukturo, v primerjavi z urbani središči pa je tam tudi manjša gostota prebivalstva.

V knjigi so ruralne skupnosti opisane kot zelo raznolika in nehomogena območja, ki so pogosto razdeljena na nasprotujoče si skupine. Avtorji med pomembne značilnosti podeželja, ki vplivajo na varnostno problematiko, uvrščajo slabe socialne okoliščine (revščina in brezposelnost, tudi politična neenakost), ki se dodatno poglobljajo z zapostavljanjem interesov ruralnih skupnosti na državni ravni, in sicer v smislu nizkega dodeljevanja virov in investicij v okolje ter postopnega opuščanja javnih storitev zaradi neučinkovitosti. Posledično se tudi policija srečuje s pomanjkanjem kvalificiranih delavcev in sredstev. Razlika med urbani in ruralnimi okolji je gotovo, da se morajo ruralne skupnosti s težavami spopadati z veliko manj sredstvi in vzvodni pomoči. V nasprotju z urba-

¹ Predstavitve lahko razdelimo na štiri glavne smeri: *idilično podeželje* (podeželje se opisuje kot idilično in mirno okolje, za katero je značilna visoka stopnja varnosti in reda; takšen opis se pogosto uporablja pri načrtovanju policijske dejavnosti, in sicer kot izgovor za nizke vrednosti investicij in preusmeritev virov v druge prioritete); *ogroženo podeželje* (mirno in idilično okolje ogrožajo tujci in zunanji subjekti, ki niso člani skupnosti; glede na to predstavitev grožnje prihajajo od zunaj, kar lahko pripomore k poglobljanju stereotipov, diskriminatorni oziroma nepravilni policijski praksi in napačnim predstavam o tujcih); *prestrašeno podeželje* (prebivalci na ruralnih območjih so zaradi zapostavitve na nacionalni ravni in slabe kakovosti javnih storitev vse bolj prestrašeni in zaskrbljeni); *deprivirano podeželje* (predstavitev, ki z analizo vzvodov, ki jih imajo žrtve, in značilnosti okolja v katerem se razvijajo storilci, dokazuje, da je vse več okoliščin, ki prispevajo k pojavu kriminalitete).

nimi središči je za podeželja značilna razpršenost populacije po večjih geografskih območjih, ki jih je z vidika policijskega dela težje obvladovati in nadzirati (na primer z vidika patrolj). Prebivalci ruralnih skupnosti se navadno dobro poznajo, stopnja fluktuacije in mobilnosti prebivalstva pa je nizka. Veliko je sporov glede zemlje in lastništva, sporov med mlajšimi in starejšimi prebivalci ter vpliva lokalnih veljakov oziroma imetnikov večjih površin zemlje na politiko in odločanje. Avtorji med situacije, ki vplivajo na varnost na ruralnih območjih, uvrščajo tudi zelo nevarno kombinacijo stališč skupnosti; na eni strani imajo prebivalci navadno visoko toleranco do odklonskega vedenja (npr. do medosebnih sporov, družinskega nasilja, uporabe drog), na drugi strani pa je zanje značilna tudi visoka stopnja netolerantnosti do drugačnosti.

Z vidika kriminalitete so ruralne skupnosti sicer slabo dokumentirane, redke študije na tem področju pa kažejo, da varnostna problematika zahteva resno obravnavo in učinkovitejši odziv. Varnostne težave so v knjigi razdeljene v dve kategoriji: tiste, ki so značilne za ruralna okolja (npr. kriminaliteta, povezana s kmetijstvom, okoljska kriminaliteta, nedovoljen lov in naravovarstveni protesti), in tiste, ki se pojavljajo tudi na urbanih območjih (npr. družinsko nasilje, zloraba drog, nestrpnost, diskriminacija in izolacija manjšin).

Med najbolj izpostavljenimi težavami, ki vplivajo na odnos v ruralnih skupnostih, so nestrpnost, rasizem, etnični predsodki, strah pred tujci in ustvarjanje moči oziroma prevlade nad "drugačnimi" s procesi stigmatizacije. V ruralnih okoljih so nasprotovanja med skupinami znotraj skupnosti zelo intenzivna, dileme in težave policijskih organizacij pa avtorji predstavljajo z različnimi primeri. V Veliki Britaniji se na podeželje pogosto naselijo potujoči Irci ali Romi, v Avstraliji pa prihaja do trenj med prebivalci in avstralskimi domorodci – aborigini. Ker se te skupine pogosto nočejo podrediti prevladujočim normam, imajo prebivalci do njih negativen odnos in jih krivijo za kriminaliteto ter težave v skupnosti. To postavlja policijo v težko situacijo, saj je od njenega odziva odvisno zadovoljstvo prebivalcev, v vsakem primeru pa se ena izmed skupin počuti nepravilno obravnavano. Ker se nomadske skupine stalno selijo, policija z njimi težko vzpostavi pristen stik. Avtorji nomadske skupine in spore, ki so z njimi povezani, uvrščajo med značilne težave ruralnih okolij, s katerimi se srečuje veliko držav po Evropi.

Med večjimi težavami ruralnega okolja sta tudi zloraba drog in nasilje v družini. Nasilje v družini je skoraj enako pogosto kot v urbanih okoljih, vendar je v zaprtih in manjših skupnostih odziv na to problematiko veliko težji. Avtorji v knjigi dokazujejo, da je pomoč, ki je na voljo prebivalcem podeželja, slabše organizirana, pomoč žrtvam pa zelo omejena – instituti pomoči so navadno v oddaljenih krajih, in ker so

žrtve pogosto nemobilne in se zavedajo, da je verjetnost ponovitve nasilja zelo visoka, je njihova pripravljenost prijavljati tovrstna dejanja veliko manjša.

Med specifično problematiko, s katero se srečujejo ruralna okolja in policijske organizacije, spada tudi kriminaliteta, povezana z okoljem in naravo. Podobno kot pri družinskih sporih je tudi v tem primeru težava, da lokalno prebivalstvo tovrstna dejanja pogosto dopušča ali pa si pred njimi zatiska oči (npr. kjer lov na živali ni dovoljen, ga kmetovalci vseeno podpirajo zaradi škode, ki jo zveri povzročijo njihovi živini). Dodatna težava pri obvladovanju te kriminalitete je povezana s tem, da njen pojav ni omejen na ruralno okolje, ampak se prepleta z urbanim. Med takšne primere spada nedovoljen lov, ki je sestavljen iz treh korakov (ulov živali, prevoz in prodaja), pri čemer se dva izmed teh dogajata tudi zunaj ruralnega okolja, zato ustrezen odziv zahteva medinstitucionalno in mednarodno sodelovanje.

Edinstvena značilnost podeželja je tudi agrikultura, ki jo prav tako spremljajo različne oblike kriminalitete (npr. kraja živine, opreme, tovornih vozil in zalog, vandalizem, nedovoljeno odlaganje smeti, uporaba nedovoljenih kemikalij ter bioterorizem). Ta kriminaliteta je z raziskovalnega vidika med najbolj zapostavljenimi, jasno pa je, da so kmetovalci tako žrtve kot tudi storilci, zato je vse več razprav o tem, kakšne tehnologije in pristopi bi pripomogli k nadzoru nad dogajanjem v kmetijstvu.²

Knjiga poleg kriminološke in socialno-geografske analize ruralnih okolij predstavlja tudi različne modele policijske dejavnosti. Širše gledano je sistem policijskega dela v ruralnih okoljih odvisen od socialnih in političnih okoliščin, geografskih značilnosti okolja in stopnje vpliva urbanih območij na ruralne. Nekatera ruralna okolja so namreč zaradi bližine mest prevzela posamezne značilnosti urbanih območij, kar se odraža tudi v modelih policijske dejavnosti, medtem ko so druga zaradi oddaljenosti od večjih mest bolj specifična in zahtevnejša. Za ZDA je tako značilen lokalni model, kar pomeni, da za varnost ruralnih območij skrbi lokalna policija, medtem ko se v Avstraliji in Walesu uporablja regionalni pristop, zaradi česar so razlike med modeli policijske dejavnosti v urbanih in ruralnih okoljih bistveno manjše. V Veliki Britaniji in Kanadi, kjer se je policijska dejavnost razvijala pod vplivom kolonializma, so ruralna okolja pod nacionalno

² Poleg opisanih varnostnih težav se pogosto pojavljajo še druge težave, npr. protesti lokalnih skupnosti (zoper gradnje objektov ali zaprtje javnih institucij) in gojenje ali proizvodnja droge na osamelih kmetijah. V teh okoljih je kriminaliteto veliko težje odkriti zaradi značilnosti samega okolja (npr. visoka vegetacija, nedostopnost terena in osamelost objektov), zato je težko prikazati realno stanje.

pristojnostjo centraliziranih varnostnih subjektov. Francija je s tega vidika še posebno drugačen primer, saj za varnost na podeželju skrbi žandarmerija (vojaška organizacija s policijskimi pooblastili), medtem ko je policija pristojna za varnost urbanih območij. Zanimivo je, da žandarmerija kljub paramilitaristični značilnosti v javnosti uživa večje zaupanje in ugled kot nacionalna policija – z leti ji je namreč zaradi različnih okoliščin (večja fleksibilnost in samostojnost, večja vpetost v skupnosti) uspelo razviti visoko socialno noto in pristne stike s prebivalci. Kljub temu, da se je takšen pristop v Franciji izkazal za uspešnega, se ga zaradi težnje po večji učinkovitosti v okviru reforme javne uprave poskuša poenotiti in z optimizacijo virov ter spremembo prioritet čim bolj uskladiti s pristopi v urbanih okoljih. Kot opisujejo avtorji, bodo te preobrazbe zahtevale kadrovske spremembe, in kar je najpomembnejše, opuščanje nekaterih dejavnosti v korist skupnosti. Zaradi teh razlogov se pojavljajo pomisleki, da bodo takšne in podobne reforme v ruralnih okoljih vodile v večjo togost policije in slabše odnose s prebivalci v skupnostih.

Med opaznimi trendi v ruralnih skupnostih je tudi pluralizacija policijske dejavnosti. Med najvidnejše subjekte policijske dejavnosti poleg policije spadajo prostovoljske skupine, samovarovalne oziroma samoorganizirane lokalne skupine in pomožne enote policije (npr. redarji). Čeprav se pluralizacija policijske dejavnosti v ruralnih skupnostih kaže kot očitna posledica zanemarjanja problematike na državni ravni, je implementacija povezana s podobnimi težavami kot v urbanih okoljih. Avtorji opažajo, da so partnerske povezave med policijo, skupnostmi in drugimi subjekti slabo organizirane, pripravljenost deležnikov za sodelovanje pa je majhna. Zato policija ostaja edini subjekt za zagotavljanje varnosti na ravni ruralnih skupnosti.

Če razprave v knjigi strnemo: avtorji zelo uspešno argumentirajo, da se v ruralnih skupnostih, nasprotno od populističnih prepričanj o idiličnem življenju na podeželju, pojavljajo velike težave na varnostnem in socialnem področju, zanemarjanje na politični in državni ravni pa le še pogloblja že tako problematično situacijo. Subjekti policijske dejavnosti, ki delujejo na teh območjih, se morajo zavedati, da so ruralna območja nekohezivna in nehomogena, s specifičnimi značilnostmi, ki vplivajo na pojav kriminalitete. Policijske organizacije se v teh okoljih navadno tudi same spopadajo z velikimi težavami (pomanjkanjem virov, usposobljenih delavcev in državne podpore pri doseganju ciljev), v skupnostih pa je nasploh na voljo manj vzvodov in institutov pomoči kot v urbanih. Modeli policijskega dela v ruralnih okoljih s preobrazbami policijske dejavnosti ponekod postajajo podobni tistim v urbanih okoljih, vendar zaradi razlik med sistemi te spremembe verjetno ne bodo privedle do boljših rezultatov.

Knjiga je odlična nadgradnja spoznanj, predstavljenih v nekaterih drugih znanstvenih monografijah, ki zajemajo problematiko ruralnih okolij. Dobro se denimo dopolnjuje z delom *Rural criminology* (2014), ki s kritično analizo izziva klasične predpostavke o kriminaliteti na splošno in opisuje razvoj temeljnih konceptov ter kriminologije na področju ruralne kriminalitete. Delo, predstavljeno v tem prikazu, je v primerjavi z npr. *Crime and Policing in Rural and Small-town America* (2006) ali *Handbook on Policing in Central and Eastern Europe* (2016) bolj usmerjeno v razumevanje splošnih strukturnih, socialnih in družbenih dejavnikov, ki soustvarjajo značilnosti ruralnega okolja in postavljajo temelje policijskega dela. Dodana vrednost knjige je, da interdisciplinarno obravnava problematiko nadgradi z globalnim primerjalnim vidikom, kar bralcu omogoča širše razumevanje izzivov, s katerimi se spopadajo ruralne skupnosti in subjekti varnostne dejavnosti v različnih državah. Ob upoštevanju širokega izbora praktičnih primerov in empiričnih študij ima knjiga praktične implikacije za stroko. Glede na izpeljane ugotovitve je uporabna zlasti za oblikovalce politik, raziskovalce, doktorske ali postdoktorske študente in subjekte policijske dejavnosti, ki želijo nadgraditi znanje o strategijah in izzivih policijskega dela v skupnosti.

Kaja Prislan

Literatura

1. Donnermeyer, J. F. in Dekeseredy, W. (2014). *Rural criminology*. Abingdon: Routledge.
2. Meško, G., Fields, C. B., Lobnikar, B. in Sotlar, A. (ur). (2013). *Handbook on policing in Central and Eastern Europe*. New York: Springer Verlag.
3. Weisheit, R. A., Falcone, D. N. in Wells, E. L. (2006). *Crime and policing in rural and small-town America* (3rd ed.). Long Grove: Waveland Press.

Lana Cvikl in Matjaž Ambrož: Prave v zaporu: pregled in ovrednotenje sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice

Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana, 2017, 252 str.

Avtorja v uvodnem besedilu jasno izrazita svoj namen: s knjigo želita predstaviti del razvoja zaporskega prava Evropskega sodišča za človekove pravice (v nadaljnjem besedilu: ESČP), ovrednotiti njegovo sodno prakso ter z vidika slednje opozoriti na šibke točke slovenskega zaporskega prava.

Najprej izpostavita temeljno predpostavko, ki izhaja iz usmeritev ESČP: zaprte osebe uživajo vse pravice in svoboščine, ki izhajajo iz Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljnjem besedilu: Konvencija), razen pravice do osebne svobode. Omejitve drugih konvencijskih pravic so dopustne, če so z omejitvijo svobode *neločljivo povezane*. Avtorja obravnavata abstraktnost te besedne zveze in opomnita, da pri presoji, kaj je še nujni in neizogibni del omejevanja osebne svobode, ne gre za odkrivanje neke danosti, temveč predvsem za vrednostno presojo. S knjigo predstavljata in kritično obravnavata prav odločitve, v katerih se ESČP loteva tovrstne vrednostne presoje, bralstvu pa ponudita nekatere dragocene iztočnice za razmislek o tem, kakšna je lestvica vrednot, na kateri se porajajo odločitve ESČP o pravicah zaprtih oseb.

Avtorja svoje teze dosledno utemeljujeta z jasnimi sklicevanjem na posamezne konkretne sodbe ESČP. Za bralca bi lahko bilo navdihujoče, da je izbor uporabljenih sodb obširen, uporabljeni deli posameznih sodb pa vsebinsko povezani in združeni v tematske sklope, ki so obravnavani v posameznem delu knjige.

V prvem delu knjige se najprej osredotočita na sodno prakso ESČP glede konvencijske prepovedi mučenja, pri čemer kot najpogostejši element presojanja kršitve te prepovedi izpostavita bivalne razmere v zaporih. Ugotavljata, da ESČP kot standard za varovanje te pravice določa minimalno merilo za še dopustno velikost bivalnega prostora zaprte osebe, tj. 3 m². Ob tem ugotavljata, da iz sodne prakse ESČP izhaja, da ta, že tako nizek standard ni niti absoluten, temveč je z vidika sodne prakse ESČP lahko, ob posebnih predpostavkah (denimo, če ima zaprta oseba hkrati zadostno možnost gibanja zunaj bivalnega prostora), tudi nižji.

Avtorja že v tem delu knjige resno nakažeta, da ne bo šlo le za nizanje ugotovitev, ki izhajajo iz sodne prakse ESČP, temveč tudi za bolj zoprni in toliko zanimivejši popravek, tj. njihovo vrednotenje. Ocenita, da je standard 3 m² zelo nizek.

Za utemeljitev svoje ocene ne iščeta kakšne posebne formalno-pravne tvorbe, temveč se, povsem razumljivo, zadovoljita s premikom k preprostu, a temeljnemu vprašanju o tem, kako kakovostno je sploh lahko življenje na tako majhni bivalni površini. Preizkušanje življenjskosti sodne prakse ESČP je eno od izstopajočih dejanj avtorjev, ki ga bo bralec morda opazil še na mnogo mestih v besedilu. Iz dela tako izhaja dragocen opomnik, da pravo ni le stvar formalizma, temveč je, oziroma naj bi bilo, stvar usmerjanja življenja konkretnih ljudi in dogodkov.

Nadalje avtorja opisujeta različne prvine življenja v zaporu z vidika pravic, ki jih ureja Konvencija: obiski, dopisovanja, telefonski pogovori in druge oblike stikov z zunanjim svetom, zasebno in družinsko življenje, svoboda mišljenja, vesti in vere, svoboda izražanja, spolni stiki, sklenitev zakonske zveze, biološko starševstvo, izobraževanje, stik z mediji, zasebnost pred poročanjem medijev, delo, izhodi, volilna pravica, pogojni odpust in drugo. Z analizo standardov varstva pravic zaprtih, kot jih s sodno prakso postavlja ESČP, ves čas dodajata svoje ovrednotenje teh standardov in se večkrat vračata k vprašanju pojmovanja dostojnega življenja zaprtih oseb.

Tako denimo stališče ESČP, da Konvencija zaprtim ne zagotavlja pravice do telefonskih klicev, ocenjujeta kot neživljenjsko, upoštevajoč sodobne življenjske okoliščine. Nerazumljivo se jima zdi zlasti, da ESČP v nekaterih svojih odločitvah o tem vidiku življenja noče odločati. Zdi se, da sta avtorja upravičeno kritična, kar nakažeta tudi z izpostavljenimi drugače utemeljenimi standardi, ki jih ESČP postavlja v zvezi z dostopanjem zaprtih oseb do interneta. V zvezi s tem je ESČP poudarilo pomen interneta v sodobni družbi in že ugotovilo kršitev pravice do sprejemanja obvestil, ker konkretna zaporska uprava zaprti osebi ni dovolila dostopa do nekaterih spletnih strani. Podobno kritična sta tudi do ugotovitev v zvezi s pravico zaprtih do intimnih stikov. ESČP namreč ugotavlja, da je *za zdaj* popolna prepoved intimnih obiskov lahko upravičena zaradi preprečevanja nereda in kaznivih dejanj, kar avtorjev ne prepriča. Izpostavljata, da nič ne kaže, da bodo taki obiski v prihodnosti pomenili manjšo grožnjo varnosti, kot so jo v preteklosti. Upoštevajoč, da tovrstne stike omogoča že več kot polovica evropskih držav, se jima zdi težko razumeti, zakaj bi v posamezni državi vsi intimni stiki pomenili varnostno tveganje prav vseh zaprtih oseb. Kot pozitivne izpostavljata poudarke ESČP glede zagotavljanja stikov zaprtih

oseb z bližnjimi osebami. Iz sodne prakse ESČP namreč izhaja, da sicer vsak odvzem prostosti že sam po sebi pomeni tudi omejevanje zasebnega in družinskega življenja, vendar pa je bistven del pravice do družinskega življenja v tem, da oblasti pomagajo zaprti osebi ohranjati stik z bližnjimi. V tem smislu imajo pristojni organi pozitivno dolžnost iskati ustrezne načine za ohranjanje teh stikov, poudarjata avtorja.

Avtorja ob pregledu sodne prakse v zvezi z obveznim delom podvomita o ustreznosti ravni dostojnosti, ki jo življenju zaprtih oseb zagotavljajo standardi ESČP. ESČP obveznega dela v zaporu namreč v splošnem ne šteje za kršitev Konvencije. Avtorja standarde ESČP glede dela zaprtih oseb ponazorita s konkretno sodbo, nanašajočo se na obsojenca, ki je med prestajanjem zaporne kazni delal, obdobje njegovega dela pa se ni štelo v njegovo pokojninsko dobo. ESČP ni ugotovilo konvencijskih kršitev, pri čemer se je sklicevalo na ugotovitve, da je obsojenec po prestani kazni prejemal nadomestilo za brezposelnost in denarno socialno pomoč v skupnem znesku 720 evrov. ESČP se pri tem ni oziralo na dejstvo, da je bil v tistem času mesečni prag tveganja revščine v konkretni državi postavljen na 1.030 evrov. Avtorja s to precej preprosto dopolnitvijo pomembno osvetlita pomen (in problematičnost) odločitve sodišča za dejanski življenjski kontekst konkretne osebe. Tovrstne oplemenitve besedila lahko bralce na več mestih opomnijo, da se avtorja v knjigi ne ustavljata pri ugotavljanju pravnih norm, ampak se jima zdi pomembno tudi vrednotenje uresničevanja teh norm v realnem družbenem kontekstu, s tem pa morda tudi vrednotenje odnosa ESČP do kakovosti življenja zaprtih oseb.

Nemalo pozornosti je namenjene tudi vprašanju normativne in dejanske dostopnosti konvencijske pravice do učinkovitega pravnega sredstva. Ob tem avtorja opozorita na očitno dejstvo, da so posameznikove pravice vredne ravno toliko, kolikor so učinkoviti mehanizmi, s katerimi je mogoče doseči, da bodo dejansko spoštovane. Pravico do učinkovitega pravnega sredstva s tem označita kot (vsaj deloma) predpostavljeno drugim konvencijskim pravicam in ji dajeta poseben pomen.

V drugem delu knjige ponazarjata izhodiščno tezo, da je z vidika konvencijskih pravic v slovenskem zaporskem pravu največ težav prav v zvezi s pravico do učinkovitega pravnega sredstva pa tudi s prepovedjo mučenja. Izpostavljata sodbi, s katerima je ESČP ugotavljalo kršitev prepovedi mučenja, ker zaprtim osebam v ljubljanskem zaporu niso bili zagotovljeni niti 3 m² bivalnega prostora. V nadaljevanju se obširneje posvečata zagotavljanju učinkovitega pravnega sredstva. Ugotavljata, da slovenski pravni red zaprtim osebam tega ne zagotavlja, kar deloma potrjujeta dve sodbi ESČP, s katerima so že bile ugotovljene kršitve te konvencijske pravice, Sloveniji pa je bila ob tem naložena reforma pravnih sredstev.

Avtorja pojasnjujeta, da je pozneje sicer sledila prenova nekaterih upoštevanih določb v slovenskem pravnem redu, pri tem pa se je zakonodajalec v dilemi, ali naj k reformi pristopi celovito ali naj poskuša težave odpraviti z manjšimi spremembami, odločil za drugo možnost. Pripominjata, da je denimo zakonodajalec sodno varstvo zaprtih oseb zagotovil le za primer najhujših kršitev ravnanja z obsojenci, kar je preskromna prenova, saj Konvencija zahteva zagotovitev učinkovitega pravnega sredstva glede vseh konvencijskih pravic.

Avtorja v zvezi z institutom sodnega varstva kot enega osrednjih elementov prenove pravnih sredstev zaprtih oseb, kot že na drugih mestih, odpirata vprašanje vpliva normativne ureditve na dejansko življenje zaprte osebe. Opozarjata, da se zahteva za sodno varstvo lahko vložijo le pisno, ob tem pa določba ne predpisuje zahtevane vsebine vloge, niti ni predvidena dodelitev morebitne brezplačne pravne pomoči osebi, ki zahtevo vlaga. Avtorja opozarjata, da bodo torej osebe, ki so pravno bolj neuke in se težje (ali sploh ne) pisno izražajo, težje (če sploh) dostopale do tega pravnega sredstva, katerega uspešnost je (vsaj deloma) podvržena angažiranosti sodnikov, da skrbno preverijo utemeljenost zatrjevanega, kadar bodo navedbe oblikovane laično (in bodo sploh vložene). Ta poudarek avtorjev se s širše družbene perspektive zdi še posebno pomemben, saj konkretizirano upodablja povezanost dostopnosti pravnega sredstva z ekonomskim oziroma simbolnim kapitalom osebe. Višji ko je takšen kapital, bolj je pravno sredstvo dostopno osebi. Paradokсно pa je z večjim ekonomskim oziroma simbolnim kapitalom povezana manjša verjetnost, da bo oseba najhujšim kršitvam (na katere se pravno sredstvo nanaša) sploh izpostavljena. Dejanska vrednost in učinkovitost konkretnega pravnega sredstva se ob takšnih predpostavkah zdita izredno nizki.

Avtorja sta svoj namen nedvomno dosegla. Knjiga bi bila že z vidika vsebinsko smiselno povezane in zbrane sodne prakse pomembna pridobitev slovenske literature na zadevnem področju. Poseben prispevek se kaže zlasti v njeni značilnosti, da pravne norme preizkuša z ugotavljanjem njihovih učinkov v dejanskem življenju ljudi, dodano vrednost pa delu daje zmožnost avtorjev, da prepoznavata in kritično vrednotita negativno izstopajoče (in spreminjajoče se) vrednote, ki vejejo iz sodne prakse ESČP. Takšen pristop h knjigi daje poseben pomen tudi z vidika tega, da je nastajala v obdobju diskurza kulture strahu, povzdigovanja koncepta osebne varnosti in na njima porajajoči se punitivnosti kot prevladujočem odnosu do vprašanja (pravic) zaprtih oseb.

Besedilo se v tem slogu tudi sklene, saj avtorja opomnita, da zapor ni brezpraven prostor, in izrazita subjektiven občutek, da je v slovenski pravni krajini prisotna miselnost, da zaprtim ne pripadajo pravice, ker so *pač zaprti*. S tem prav-

zaprav posumita na vračanje teorije inherentnih omejitev, po kateri je omejevanje pravic zaprtih upravičeno že z argumentom, da gre za zaprte osebe. To je ESČP zavrnilo že leta 1975 in prav s tem odprlo prostor za vznik varstva pravic zaprtih oseb. Elemente vračanja tovrstnih stališč sta avtorja zaznala tudi v praksi ESČP, s tem pa sta odprla neizogibno vprašanje o prihodnosti varstva pravic zaprtih oseb.

Knjiga na mnogo načinov daje dragocen vtis o tem, kakšna je trenutna (pravna) vrednost dostojanstva te populacije z vidika ESČP in v katero smer kažejo spremembe, ob čemer ni odveč poudariti, da kontekst sodb ESČP ne odpira vpraša-

nja katerih koli pravic zaprtih oseb, temveč vprašanje zagotavljanja najnižje ravni njihovih človekovih pravic in *temeljnih svoboščin*. Avtorja že v uvodu opomnita, da je pojmovanje dostojanstva zaprtih oseb spremenljiv pojem, s tem pa je spremenljiva tudi socialna konvencija o tem, koliko omejitev, nevspečnosti in trpljenja zaprtih oseb se družbi zdi še sprejemljivih. Obravnavane vrednostne presoje ESČP lahko razumemo kot odraz takšne socialne konvencije, s tem pa tudi kot plod družbene participacije tistih, ki vsebino konvencije ponudijo, in tistih, ki nanjo pristajajo (pristajamo).

Darja Tadič

Aleš Završnik (ur.): **Big Data, Crime and Social Control**

(Veliko podatkovje, kriminaliteta in družbeno nadzorstvo). Abingdon, New York: Routledge, 2018, 230 str.

Na začetku leta 2018 je bogato serijo *Routledge Frontiers of Criminal Justice* obogatilo novo delo urednika Aleša Završnika, ki je prispevke enajstih priznanih domačih in tujih strokovnjakov mednarodnega in kazenskega prava, sociologije, psihologije in kriminologije zbral v omenjeno monografijo. Izid knjige je zadnje dejanje izredno plodovitega projekta *Pravo v dobi velikega podatkovja*, ki ga Inštitut za kriminologijo izvaja od leta 2014 in v okviru katerega je bila maja 2017 na Pravni fakulteti v Ljubljani organizirana konferenca *Big Data: New Challenges for Law and Ethics*.

Bliskovit razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije je v zadnjih dveh desetletjih omogočil zbiranje, shranjevanje in obdelavo (osebnih) podatkov, česar si v analogni preteklosti nismo mogli predstavljati. Družbene spremembe, nastale v zlati dobi podatkov, podatkovne analitike in avtomatizacije so dodobra pretresle nekatere ključne družbene konstrukte, začenši z demokracijo, človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami, (kazensko)pravnim sistemom in družbenim nadzorstvom.

Kljub naraščajočemu zanimanju za fenomen velikega podatkovja, ki ga je mogoče opaziti v strokovni, zmeraj pogosteje pa tudi v laični javnosti, ostajajo nekateri njegovi vidiki slabo raziskani. Literatura, ki se ukvarja s tem področjem, se pogosto ujame v past povečevanja vsemogočnosti velikega podatkovja in podatkovne analitike, zato se ustvarja vtis, da sta že samo zbiranje in obdelava vedno večje in večje količine podatkov zmožna popolnoma spremeniti svet, v katerem živimo, porušiti razmerje moči v družbi in rešiti nekatere do zdaj nerešljive uganke. Podobno tudi avtorji te monografije

obravnavajo kompleksna vprašanja, ki se zastavljajo v družbi velikega podatkovja, vendar ob tem ne pozabijo na dobro mero konstruktivne kritike, ki jo sicer le redko zasledimo v tovrstnih delih.

Knjigo sestavlja pet vsebinskih sklopov. V prvem, uvodnem delu Aleš Završnik zaobjame nekatere ključne vidike sicer izmuzljive definicije velikega podatkovja, zatem pa se posveti tektonskim premikom v domeni družbenega nadzorstva, kazenskega prava in kriminalitetne politike, ki smo jim priča v dobi velikega podatkovja in algoritmizacije.

V drugem delu knjige, naslovljenem *Automated social control (Avtomatizirano družbeno nadzorstvo)*, Frank Pasquale obravnava paradoksalnost pravice do zasebnosti v dobi asimetričnega družbenega nadzorstva – dobi, v kateri se bogat manjšinski del družbe izmika vsakršnemu nadzoru, obenem pa se nadzor nad večino posameznikov v družbi nepretrgoma povečuje. Na primeru davčne utaje prikaže, kako veliko podatkovje, podatkovna analitika in šifriranje delujejo kot mogočno orodje v rokah elite, ki pogloblja družbeno neenakost in povečuje socialno izključenost.

Prispevek Renate Salecl z uporabo lacanovske psihoanalize in različnih psiholoških študij ponudi vpogled v fenomen samonadzorovanja, ki ga omogoča sodobna nosljiva tehnologija. Avtorica obsežen del prispevka posveti konceptu informirane privolitve v kontekstu varstva osebnih podatkov. Ugotavlja, da posamezniki vsakodnevno slepo soglašajo z zbiranjem podatkov, ne da bi razumeli namen in posledice tovrstnega početja, in s tem sami izberejo stanje nevednosti.

Opozori tudi, da je možnost izbire danes pogosto le navidezna, posameznikova izbira pa je v resnici izsiljena.

Zoran Kanduč poda pogled na razredni boj z vidika napredka informacijsko-komunikacijske tehnologije. Nova tehnološka orodja v funkciji izkoriščanja in zatiranja delavskega razreda so dala krila kapitalističnemu nadzoru postmoderne subjekta, ki postaja vedno bolj totalitaren in se osredotoča ne le na posameznikovo zunanost, temveč predvsem na njegove notranje svetove.

V tretjem delu, ki nosi naslov *Automated policing (Avtomatizirana policijska dejavnost)*, Mark Andrejevič predstavlja idejo celovitega, popolnega, neskončnega zbiranja podatkov (*concept of framelessness*), na katerem temeljijo nekateri sodobni koncepti napovednega policijskega dela, ki ne izključuje možnosti uporabe katere koli vrste ali oblike podatkov. Končni cilj je prenos marketinške paradigme zadovoljevanja želja, še preden se jih potrošnik zave, na področje zagotavljanja varnosti: regulirati in preprečiti škodljivo ravnanje posameznika v času, ko se pri njem želja po škodovanju sploh še ne pojavi.

Dean Wilson najprej predstavi predhodnike sodobnega napovednega policijskega dela, ki je usmerjeno v preventivno delovanje in minimizacijo groženj, preden se udejanjijo, zatem pa naslika celovito podobo pomembnejših sprememb v policijskem delovanju; dotakne se tehnološko spodbujenih izboljšav in militarizacije policijskega dela, porušenega ravnovesja med bojem proti kriminaliteti in družbeno funkcijo policijskega dela ter vse očitnejšo militarizacijo policijskega delovanja.

V četrtem vsebinskem sklopu z naslovom *Automated justice (Avtomatizirana pravičnost)* je obravnavana avtomatizacija dveh neločljivo povezanih področij kazenskopravnega sistema: to sta policijsko nadzorstvo in odločanje v kazenskem pravosodju. V prispevku Aleša Završnika so predstavljeni predhodniki sodobnega avtomatiziranega nadzora in odločanja, ob tem pa avtor opozori na pomembne razlike med starejšimi pristopi in pristopi, ki jih omogoča analitika velikega podatkovja. Osrednji del prispevka je namenjen predstavitvi in kritični oceni nekaterih programov napovednega policijskega dela in odločanja v kazenskem pravosodnem sistemu. Avtor sklene z razmislekom o ustreznosti reševanja družbenih težav z uporabo tehnologije kot sredstva neoliberalne politike, ki (naj bi) subjektivne, nepopolne, človeške odločitve zamenjala z objektivnimi, nezmotljivimi in pravičnimi algoritmi, vendar pa se zdi, da takšno odločanje ogroža tako delitev moči v demokratični družbi kot tudi temeljne človekove pravice.

Psihološke dejavnike sodniškega odločanja obravnavata Mojca M. Plesničar in Katja Šugman Stubbs, ki v prispevku opozarjata, da popolna izločitev človeškega, subjektivnega elementa iz procesa sodniškega odločanja ni pot, na katero želi stopiti kazensko pravo. Tako pretekle izkušnje s poskusi objektivizacije kazenskega odločanja s kaznovalnimi tabelami kot tudi sodobni računalniški sistemi, ki pomagajo sodiščem pri odločanju o varščini, pogojnih odpustih in določanju višine kazni, so pokazali, da avtomatizirano odločanje namesto objektivnih, pravičnih rezultatov pogosto vodi do njihovega nasprotja – škodljivih in izrazilo nepravilnih odločitev. Konstruktivna subjektivnost, ki jo avtorici ostro ločujeta od škodljive subjektivnosti, bi skupaj z izkoriščanjem raznolikih pozitivnih lastnosti velikega podatkovja in algoritimizacije lahko v prihodnosti pozitivno vplivala na sodniške odločitve.

V zadnjem, petem delu, naslovljenem *Big data automation limitations (Meje avtomatizacije velikega podatkovja)*, avtorji obravnavajo izzive, s katerimi se spopadata kazensko in mednarodno pravo v dobi velikega podatkovja. Primož Gorkič v svojem prispevku skozi prizmo judikature najvišjih evropskih sodišč, Evropskega sodišča za človekove pravice in Sodišča Evropske unije ter Vrhovnega sodišča ZDA analizira, kateri primeri zbiranja osebnih podatkov s strani države zahtevajo sodni nadzor. Medtem ko je odgovor zagotovo pritrden glede prestrežanja zasebnih komunikacij, prihaja do razhajanj v pristopu evropskih in ameriških sodišč pri odločanju o zbiranju prometnih podatkov in vzorcev DNK, zato je avtor osrednji del prispevka namenil analizi sodne prakse na teh dveh področjih. Avtor sklene misli z ugotovitvijo, da so različne odločitve predvsem posledica drugačne konceptualizacije pravice do zasebnosti v obeh pravnih sistemih.

Maruša T. Veber in Maša Kovič Dine v zadnjem poglavju obravnavata aktualno vprašanje mednarodnopravne (ne)zakonitosti ekonomskega vohunjenja v kibernetnem prostoru, tj. kraje velike količine ekonomsko pomembnih podatkov s strani držav z namenom doseganja ekonomsko-politične prevlade. Avtorici zagovarjata drzno, a v mednarodni skupnosti vedno bolj uveljavljeno stališče, da se ekonomsko vohunjenje bistveno razlikuje od preostalih oblik vohunjenja, kar bi lahko v prihodnosti vodilo do sprejetja zavezujočih norm mednarodnega prava, ki bi to dejavnost prepovedovale.

Prispevek avtorjev omenjene knjige je dvoplasten: na eni strani obravnavajo nekatere še neobdelane plati masovnega zbiranja podatkov, pri tem pa jih ne zaslepi svetla prihodnost družbe v dobi velikega podatkovja in so tako po drugi strani sposobni kritično ovrednotiti v družbi nastale spremembe ter podati svoj pogled na prihodnost in vlogo velikega podatkovja v njej.

Knjiga *Big data, crime and social control* ob pravšnjem trenutku zapolnjuje praznino, ki je do zdaj zevala na področju, kjer se stikajo veliko podatkovje, pravo, kriminologija, sociologija in psihologija, zato bo dobrodošlo branje za vse, ki jih zanima preplet tehnologije, študij družbenega nadzora, varstva zasebnosti in osebnih podatkov ter prava, saj gradi mostove med različnimi pogledi in se poskuša izogniti ozkoglednosti in pretiranemu povečevanju velikega podatkovja, ki preveva nekatere (predvsem tehnično usmerjene) dosedanje razprave. Po uspešno izpeljani majski konferenci nam tako preostale le, da vsem avtorjem ob izidu knjige iskreno čestitamo. Upravičili so vsa pričakovanja in svet literature obogatili z mojstrskim prispevkom.

Pika Šarf